

# CARL SCHMITT'İN DÜŞMAN KAVRAMI BAĞLAMINDA MEMURLUKTAN ÇIKARMANIN İNCELENMESİ\*

AN ANALYSIS OF DISMISSAL FROM CIVIL SERVICE IN THE  
CONTEXT OF CARL SCHMITT'S CONCEPT OF ENEMY

Muhammet Emin ERDEMLİ\*\*  
Lokman ÇİLİNGİR\*\*\*

**Özet:** Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat* isimli eserinde egemeni, istisna durumuna karar veren kişi olarak tanımlayarak, 1919 tarihli Weimar Anayasası'nın acil durumlarda cumhurbaşkanına yasayı askıya alma yetkisi veren 48. maddesi hakkında yapılan tartışmalarda tarafını belirler. Hukukun varoluşsal zemini hakkında 'normativizm'e karşı 'kararçı' bir yaklaşımı savunur. Ancak daha sonra kaleme aldığı *Hukuki Düşüncenin Üç Türü* isimli çalışmasında hukukun kaynağı olarak 'somut düzen' anlayışını benimser. Bu iki eserin ara döneminde yayımladığı *Siyasal Kavramı* isimli eseri ile siyasal kavramının devlet kavramından önce geldiğini açıklar. Siyasal kavramının önceliği ve kapsayıcılığı, hukuk ile devletin, siyasal kavramının kategorileri olan dost-düşman ayrımı tarafından belirleneceğini imler. Öteki ve yabancı olan düşman, bireysel nefret anlamında bireysel düşmana (*inimicus*) değil, kamusal düşmana (*hostis*) işaret eder. Topluluk, dost-düşman ayrımı yapmakla siyasal birlik olur. Siyasal birlik homojen bir yapıya sahip olmasına rağmen düşmanlığın kaçınılmaz oluşu iç düşmanın olası varlığına kapı aralar. Schmitt'in düşman ilan etmenin ılımlılaştırılmış biçimi olarak verdiği memurluktan çıkarma örneği ise toplumun bir üyesi olan vatandaşın iç düşman olarak nitelendirilmesine kapı aralar. Sorunun Türk hukuk mevzuatındaki yansıması, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun memurluktan çıkarmaya ilişkin maddelerinde görülebilir. Memurun, siyasi ve ideolojik amaçlarla gerçek-

\* Makalemiz, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

\*\* Avukat, Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, m.eminerdemli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9310-5092

\*\*\* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sistematiik Felsefe Anabilim Dalı, lokman.cilingir@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0121-9744. Gönderim Tarihi: 17.06.2025, Kabul Tarihi: 03.03.2026.

leştirdiği ayrıca siyasal birliğin belirlediği ve savaş durumunda olma olasılığı bulunan düşmanlarla birlik içinde gerçekleştirdiği eylemleri (iç) düşman olarak görülmesine hatta düşmanın tarafında konumlanmasına neden olur. İşte bu çalışma, memurun tekrar atanmamak üzere memurluktan çıkarılmasının (iç) düşman belirlenimi olduğunu Devlet Memurları Kanunu'nun ilgili maddeleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Düşman, Hukuk, İstisna Durumu, Siyasal, Siyasal Birlik.

**Abstract:** In his *Political Theology*, Carl Schmitt defines the sovereign as the person who decides on the state of exception and takes sides in the debate on Article 48 of the 1919 Weimar Constitution, which authorizes the president to suspend the law in emergencies. He defends a 'determinist' approach against 'normativism' about the existential ground of law. However, in his later work *On The Three Types of Juristic Thought*, he adopts the understanding of 'concrete order' as the source of law. In the interim period between these two works, he published *The Concept of the Political*, in which he explains that the concept of the political precedes the concept of the state. The precedence and inclusiveness of the concept of the political implies that law and the state will be determined by the distinction between friend and enemy, the categories of the concept of the political. The enemy, the other and the foreigner, refers not to the individual enemy (*inimicus*) in the sense of individual hatred, but to the public enemy (*hostis*). The community becomes a political entity by making the distinction between friend and enemy. Although political entity has a homogeneous structure, the inevitability of enmity opens the door to the possible existence of an internal enemy. The example of dismissal from civil service, which Schmitt gives as a moderated form of declaring an enemy, opens the door to the characterization of a citizen, a member of society, as an internal enemy. The reflection of the problem in Turkish legislation can be seen in the articles of the Law No. 657 on Civil Servants dismissal from civil service. The actions of the civil servant, which are carried out for political and ideological purposes, and which are carried out in unity with the enemies determined by the political entity and which are likely to be in a state of war, cause the civil servant to be seen as an (internal) enemy and even to be positioned on the side of the enemy. This study aims to examine how the dismissal of a civil servant from the civil service for non-reappointment is a determination of (internal) enemy through the relevant articles of the Civil Servants Act.

**Keywords:** Enemy, Juridical, State of Exception, Political, Political Entity.

## GİRİŞ

Dost-düşman (*Freund und Feind*) kategorileri temelinde belirlenen siyasal kavramı'nın (*Begriff des Politischen*) önceliği Carl Schmitt'in temel

tezidir. Bu yaklaşım doğrultusunda devlet ve hukuk, dost-düşman ayrımı çerçevesinde örgütlenmiş bir yapı olarak görülür. Dolayısıyla bir topluluk, siyasi birlik haline ancak dost-düşman ayrımı yapmakla erişir. Ancak bizim burada sorunumuz ve belirlememiz gereken kavram, gerçek veya dış düşman değil 'iç düşman'dır (*inneren Feind*). Yani Schmitt'in sisteminde düşman veya dış düşmana yüklenen anlam çekişmeksiz bir şekilde 'iç düşman'a da yüklenebilir mi? Daha doğrusu, Schmitt'in düşman ilan etmenin bir tarzı olarak sunduğu memurluktan çıkarma örneği 'iç düşman' olarak da yorumlanabilir mi? Bu yazıda Schmitt'in 'iç düşman' görüşleri üzerinden ülkemizdeki 'devlet memurluğundan çıkarma' düzenlemesini değerlendirmeye çalışacağız. Zira, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun memurluktan çıkarmaya ilişkin maddelerinde, memurun, siyasi ve ideolojik amaçlarla gerçekleştirdiği ve esasen harici düşmanlarla birlik içinde gerçekleştirdiği eylemlerin onu (iç) düşman kılacağı ifade edilebilir. Bu şekilde düşman kavramı yabancı, harici ve açıkça tanımlanmış bir yapı-devlet olmaktan çıkıp, bir devlet veya siyasi topluluk içinde tehdit oluşturan kişi veya gruplara dönüşür. Sorunu çözümlemek için öncelikle Schmitt'in eserlerinden hareketle dost-düşman kavramsallaştırmasının anlam boyutunu ortaya koymaya, sonra da iç düşmandan neyi ima ettiğini açıklamaya çalışacağız. Nihayet iç düşman belirlemesinin memurluktan çıkarmanın dayanağı olup olamayacağını tartışacağız.

## I. SİYASİ İLAHİYAT'TAN SİYASAL KAVRAMI'NA

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında, 9 Kasım 1918'de Weimar Cumhuriyeti'nin ilanı ile Bismarck İmparatorluğu sonlandırılıp burjuva-işçi sınıfları arasında uzlaşımı hedefleyen<sup>1</sup> ve hukuk devleti ilkesine dayalı olan 1919 tarihli Weimar Anayasası yazılmıştır. Sınıf uzlaşımına dair hedefe rağmen "Weimar dönemi Almanyası'nda geleneksel toprak aristokrasisine dayanan, Prusyalı ordu-bürokrat iktidar elitinin bir parçası olmak, kolay değildir."<sup>2</sup> Ancak Nasyonel Sosyalist İşçi Partisi dolayısıyla Nazi iktidarı döneminde burjuva sınıfından olmayan Schmitt gibi yoksul ve yetenekli kimseler bürokraside yer edinebilme

<sup>1</sup> Bkz. Collin Storer, *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*, çev. Sedef Özge (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), s. 78.

<sup>2</sup> Aykut Çelebi, "Sunuş: 'Siyaset Kaderimizdir': Carl Schmitt ve 'Siyasal Kavramı'," *Siyasal Kavramı* içinde, (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2021), s. 10.

fırsatı yakalarlar. Öyle ki, iki dünya savaşını ve ülkesinin siyasal değişimlerini deneyimleyen Carl Schmitt (1888-1985), Nazi Almanyası'nın başhukukçusu (*Konjurist*) olur.<sup>3</sup>

Weimar Anayasası'nın parlamentonun kararsız olduğu<sup>4</sup> acil durumlarda cumhurbaşkanına yasayı, özellikle sivil hakları<sup>5</sup> askıya alma yetkisi veren ve bu nedenle tartışma konusu olan 48. maddesi<sup>6</sup>, hukukçu olarak Schmitt'in görüşlerine de etki eder. Schmitt, Mart 1922'de yayınlanan *Siyasi İlahiyat* isimli eserinin giriş cümlesinde şöyle der: "Egemen, olağanüstü hale [istisna durumuna] karar verendir."<sup>7</sup> Olağan durumlara aykırı gelişmelerin oluşturduğu istisna durumunda (*Ausnahmezustand*) mevzuata dayalı saf normativist işlemin yetersiz kalması ile hukukun ontolojik zemini dolayısıyla kaynağına dair sorun kendisini gösterir. İşte karar (*Entscheidung*) ve egemen arasında kurulan ilişki bu zemine bir cevap sunar. "Egemen, kararı ile hukukun varoluşsal zeminini, ontolojik olarak bağımsız bir sosyal gerçeklik olduğu gerçeğini ortaya koyar."<sup>8</sup> Bu görüş normativizm, kararcılık (desizyonizm) ve somut düzene dair olan üç tür hukuk düşüncesinden kararcı olanı tanımlar.

Schmitt, *Siyasi İlahiyat*'ın ikinci baskısına eklediği 1933 tarihli ön-sözde, metinde bir değişikliğin yapılmadığını belirtmesine rağmen normativist düşüncenin karşısında karar ve egemen arasında kurulan

<sup>3</sup> Bkz. Toros Güneş Esgün, "Carl Schmitt," *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Žižek'e* içinde, ed. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021), s. 473. Schmitt'in Nazilerle olan ilişkisinin 1936 yılının sonlarında sonlandığına dair bkz. Toros Güneş Esgün, "Sunuş: Kararcılıktan Somut Düzen Kuramına Carl Schmitt ve Hukuki Düşüncenin Üç Türü," *Hukuki Düşüncenin Üç Türü* içinde, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021), 28. Ayrıca Nazi hukukunun gerçek bir hukuk olup olmadığı hakkında değerlendirmeler için bkz. David Bruce Ingram, *Hukuk Felsefesi*, çev. Ezgi Su Dağabak (Ankara: Fol Yayınları, 2020), s. 19-25.

<sup>4</sup> Bünyamin Bezci, *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi: Modern Devletin Müdafası* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006), s. 157.

<sup>5</sup> Collin Storer, *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*, s. 81.

<sup>6</sup> 1919 tarihli Weimar Anayasası ve 48. maddesinin aktarımı için bkz. Anton Kaes, Martin Jay ve Edward Dimendberg, ed. *The Weimar Republic Sourcebook* (London: University of California Press, 1995), 46-51.

<sup>7</sup> Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. A. Emre Zeybekoğlu (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2024), 13.

<sup>8</sup> Enes Güran, "Carl Schmitt: Olağanüstü Halde Hukuk," *Felsefe Arkivi*, (46) (2017): 36.

‘kararcı ilişki’den farklı olarak ‘kuramsal hukuk düşüncesine’ değinir. Ona göre “saf normativist, gayrı şahsi kurallar çerçevesinde düşünür ve desizyonist, doğru teşhis edilen siyasi durumun gerektirdiği hukuku kişisel bir karar aracılığıyla uygularken, kurumsal hukuk düşüncesi kişilerüstü kurumlar ve örgütlerle kendini gösterir.”<sup>9</sup> Schmitt’in görüşlerindeki değişiklik 1934 yılında sunduğu bildirilere<sup>10</sup> dayanan *Hukuki Düşüncenin Üç Türü* isimli eserinin içeriğinde ‘somut düzen’ (*konkrete Ordnung*) veya ‘düzen düşüncesi’ (*Ordnungsdenken*) olarak konu edilir. Gayrı şahsi dolayısıyla nesnel kurallar ile kendini temellendiren normativist düşünceye karşı olarak kararın kişisel, somut düzenin ise kişiler üstü olduğu belirtilir.<sup>11</sup>

*Siyasi İlahiyat* ve *Hukuki Düşüncenin Üç Türü* eserlerinin ara döneminde yayınlanan ve Schmitt’in 1927’deki çalışmalarına dayanan 1932 tarihli *Siyasal Kavramı* isimli eseri ise, siyasal kavramının devlete olan önceliğine işaret eder. Eserin girişi vurucu ve iddialı bir ifade ile başlar: “Siyasal kavramı devlet kavramından önce gelir.”<sup>12</sup> Bu nedenle devletin kavramsallaştırılması yerine siyasalın kavramsallaştırılmasına odaklanan Schmitt, siyasal kavramının kategorilerini şöyle açıklar: “Siyasal eylem ve saikleri açıklamakta kullanılabilecek özgül siyasal ayırım, dost-düşman ayırımıdır. Dost-düşman ayırımı salt kavramsal bir ölçüt sunar; nihai bir tanım olmadığı gibi, içeriğe ilişkin bir şey de söylemez.”<sup>13</sup> O halde ahlakın iyi ve kötü, estetiğin ise güzel ve çirkin ayırımına dair kategorilerinden farklı, özgül ve özerk olarak siyasal kavramının da kendi dost-düşman kategorileri vardır.

Siyasal kavramının önceliğinin hukuk ile olan ilişkisinde ise siyasal kavramı üzerinden okunan bir hukuk gündeme gelebilir. Martin Loughlin, bu durumu *politonomi* kavramı üzerinden şöyle açıklar: “Po-

<sup>9</sup> Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, 10.

<sup>10</sup> Bkz. Esgün, “Sunuş: Kararcılıktan Somut Düzen Kuramına Carl Schmitt ve Hukuki Düşüncenin Üç Türü,” 23, 24.

<sup>11</sup> Bkz. Carl Schmitt, *Hukuki Düşüncenin Üç Türü*, çev. Toros Güneş Esgün (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021), 38.

<sup>12</sup> Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2021), 49. Siyasal olanın devletten yola çıkarak tanımlanamayacağı ancak devletin siyasal olandan yola çıkarak tanımlanabileceği hakkında ayrıca bkz. Carl Schmitt, *Political Theology II: The Myth of the Closure of Any Political Theology*, çev. Michael Hoelzl ve Graham Ward (Cambridge: Polity Press, 2008), 45.

<sup>13</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 57.

lironomi sadece devletin kaynaklarının hükümet tarafından yönetilmesi anlamına gelmez. Politikanın kendisini bir gerçeklik alanı olarak sunduğu 'hukuku' belirleyen daha geniş kapsamlı bir bilimdir."<sup>14</sup> Siyasal kavramının dolayısıyla kategorilerinin<sup>15</sup> önceliği ve özerkliği ile kapsanan bir hukuktan bahsetmek, hukuku siyasal kavramının kategorilerinden ayrı ele almayı zorlaştırır. Dolayısıyla Loughlin'in *politonomi* kavramı bağlamında hukuku belirleyen bir siyasal kavramı düşüncesi, hukuk yasalarında dost-düşman kategorilerinin izini sürmek için bir temel sağlayabilir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (DMK) 'Disiplin cezalarının çeşitleri ile ceza uygulanacak fiil ve haller' başlıklı 125/E-a, b, c, e, i ve l maddesi ise siyasal kavramı ile ilişkilendirilebilecek bir hukuk yasası olarak ele alınabilir. İlgili maddede siyasi amaçlara, siyasi partiye, siyasi eylemlere ve terör örgütleri ile eylem birliği içinde olmaya yönelik vurgular bulunmaktadır. Bu vurgular doğrultusunda bir daha atanmamak üzere devlet memurluğundan çıkarılacak olan memurun yalnızca kanunun lafzı nedeniyle görevinden çıkarılmadığı, siyasal kavramının ve düşman kategorisinin de bu sonuçta etkili olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda Schmitt'in düşman kavramını açıklayarak hukukun, siyasal kavramının kategorisi ile kapsandığını ve sunulan ilgili madde bağlamında memurluktan çıkarmanın bir '(iç) düşman' tayini olduğunu savunacağız. Zira Schmitt için iç düşman kavramı, onun ortaya koyduğu dost-düşman ayrımı zemininde, siyasi düşüncesinin esasını oluşturur. İç düşman böylece sadece yabancı, harici ve açıkça tanımlanmış bir rakip değil, devlet veya siyasi topluluk içinde tehdit oluşturan kişi veya gruplar olur.

## II. DÜŞMAN

Schmitt açısından siyaset, varoluşsal bir çatışma alanıdır ve devletler dostlarını ve düşmanlarını tanımalarına bağlı olarak var olurlar. Bu temel ayrım, devletlerin yanı sıra siyasi toplulukların da kimliklerini ve sınırlarını da belirlemektedir. Siyasi toplulukların bireyleri dolayısıyla Schmitt'e göre bir kara varlığı olan insan, toprağa bağlı sabit

<sup>14</sup> Martin Loughlin, *Politik Hukukbilim: Bodin'den Modern Sonrasına*, çev. Kıvılcım Turanlı (Ankara: Fol Yayınları, 2022), 218.

<sup>15</sup> Siyasal olanın kategorilerinin Kantçı anlamda ele alınması hakkında bkz. Çelebi, "Sunuş: 'Siyaset Kaderimizdir': Carl Schmitt ve 'Siyasal Kavramı'," 14.

kılınmış zemin üzerinde bakış açısını elde eder.<sup>16</sup> İnsanın bu zemindeki bakış açısı, bireysel olmaktan ziyade başkalarıyla ilişki içinde olması ve bu ilişkiye sınır koyması bağlamında kolektif anlam taşır. İlişkiler ağında kendi ile başkası arasına sınır koyabilme dost ve düşman ayrımı bağlamında ele alındığında ise bir siyasal varoluşçuluk ile karşılaşılır. Siyasal kavramı, dost ve düşmanı önceden varsayar.<sup>17</sup> Dost, bizi destekleyen ve bir arada olunan kamusal karakteri haiz topluluğun (*Gemeinschaft*) bir parçasıdır.<sup>18</sup> Öyle ki dostluk ilişkilerinin zayıflığı kamusal düzende bozulmaya dolayısıyla düşmanlık ilişkisine alan açabilir.<sup>19</sup> Toros Güneş Esgün'e göre "Schmitt, varoluşçuluğun biricik somut kategorisinin düşman olduğunu öne sürmektedir."<sup>20</sup> Kamusal ilişkiler ağında tayin edilen, siyasal varoluşun siyasal düşmanı ise öteki ve yabancısıdır.<sup>21</sup> Schmitt düşman kavramını şöyle açıklar:

O halde düşman, rakibimiz ya da genel anlamda hasmımız değildir. Düşman, antipatik duygularla nefret ettiğimiz kişisel hasmımız da değildir. Düşman sadece, gerçek bir olasılık olarak, insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütündür. İnsanlardan oluşan bir bütünlük, hele ki tüm bir halka dayandırılan bütünlük, kendinde kamusal nitelik taşıdığından, düşman da sadece kamusal düşmandır. Düşman *hostis*'tir, geniş anlamda *inimicus* değil; πόλεμος, εχθρος değil.<sup>22</sup>

Görüldüğü üzere siyasala dair bir incelemede düşmanlık ile kastedilen bireysel düşmanlık değildir. Gerçek bir olasılık olarak düşmanlık, kamusal alanda bir bütün olan insanlar ile benzer bir bütün karşılığında söz konusu olur. Bireysel düşman ile kamusal dolayısıyla siyasal düşman arasındaki farkın<sup>23</sup> kavramsallaştırılmasında ilkinde *ini-*

<sup>16</sup> Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020), 15.

<sup>17</sup> Bkz. Carl Schmitt, *Partizan: Siyasal Kavramı Üzerine Bir Ara Söz*, çev. Sibel Bekiroğlu (Ankara: Nika Yayınevi, 2019), 119.

<sup>18</sup> Jan Kujawski, "Enemy and War in Carl Schmitt's Political Theory," *Zoon Politikon*, (11) (2020): 32.

<sup>19</sup> Bkz. Gabriella Slomp, *Carl Schmitt and the Politics of Hostility, Violence and Terror* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 125.

<sup>20</sup> Esgün, "Carl Schmitt," 483.

<sup>21</sup> Bkz. Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 58.

<sup>22</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 59.

<sup>23</sup> Ayrıca bkz. M. Ertan Kardeş, *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 47.

*micus* ve *εχυρος* kavramları; ikincisine ise *hostis* ve *πόλεμος/polemos* kavramları karşılık gelir.<sup>24</sup> Schmitt, "Hristiyanlıktaki *inimicus* (bireysel düşman) ve *hostis* (kamusal düşman) arasındaki ayırmadan yola çıkarak düşmanın her zaman kamusal düşman olduğu saptamasını yapar. Çünkü ona göre varoluş hiçbir zaman bireysel olamaz, her zaman bir topluluk içinde olmak durumundadır."<sup>25</sup> O halde bireysel nefrete dayanmaktan ziyade kamusal alanda gerçek düşmanın ve dostun belirlenmesi siyasal birliğin varoluşuna da etki eder. Schmitt'e göre, "siyasal birlik ya dost-düşman ayrımını belirleyen ve bu anlamda egemen olan birliktir (mutlakiyetçi anlamda değil) ya da siyasal birlik mevcut değildir."<sup>26</sup> Dolayısıyla dost-düşman ayrımını belirleyebilen bir bütün olarak insanlar artık siyasal birlik halindedirler. Bu ayırmada belirleyici olan ahlaki, estetik ya da ekonomik karşıtlıklar değil, düşmanın 'öteki' ve 'yabancı' olması niteliğidir. Schmitt şöyle der:

Dost, düşman ve mücadele kavramları hakiki anlamlarını, fiziksel öldürmeye dair gerçek olasılıkla kazanır. Düşmanlık, ötekinin varoluşsal olumsuzlanması olduğundan, savaş da düşmanlıktan doğar. Savaş, düşmanlığın en uç noktada somutlaşmış halidir. Savaşın gündelik, normal bir şey olması, ideal ya da istenen bir durum olarak algılanması gerekmez. Ancak düşman kavramının bir anlamı olduğu sürece, savaşın gerçek bir olasılık olarak varlığını sürdürmesi gerekir.<sup>27</sup>

Buna göre düşman kavramı potansiyel bir savaş olasılığıyla anlam kazanır. Dolayısıyla savaş, siyasetin aşırı somutlaşmış halidir. Ancak bu durum savaşın, siyasetin hedefi olduğu veya düşman olarak belirlenen taraf ile ilelebet düşmanlığın süreceği anlamına gelmez.<sup>28</sup> Bu nedenle mutlak düşman değil gerçek bir siyasal düşman tayininde bulunulur.<sup>29</sup>

<sup>24</sup> Schmitt kamusal düşman ile özel düşman arasındaki ayrımı, Platon'un *Devlet*'te savaşın iki türü arasında yaptığı ayırım üzerinden örneklendirmeye çalışır. Bunlardan ilki soydaşlar arasındaki çatışmanın doğurduğu savaştır. İkincisi ise, yabancılarla olan savaştır. Platon için gerçek savaş Hellenler ile Barbarlar arasındaki savaştır. Hellenlerin birbirleriyle çatışması veya sivil savaş daha çok bir ihtilaf, anlaşmazlık veya isyandır. Bkz. Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 177,178 (470b, 470c).

<sup>25</sup> Esgün, "Carl Schmitt," 484.

<sup>26</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 69.

<sup>27</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 63.

<sup>28</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 64, 65.

<sup>29</sup> Schmitt'in gerçek düşman ve mutlak düşman hakkındaki görüşleri için ayrıca bkz. *Partizan: Siyasal Kavramı Üzerine Bir Ara Söz*, 113-117.

Şimdi, siyasal kavramının bu anlam boyutu dahilinde ulaşılan siyasal birlik, iç düşmanını da belirleyecek midir? “Dost-düşman tezi, devletlerin birlik içinde kimliklere sahip olacağını ve bunun için de elbette homojenliğe sahip olmaları gerektiğini varsayar. Ve eğer düşmanlık ilişkisi siyasal olarak kaçınılmazsa - gerçekten de Schmitt’e göre olduğu gibi düşmanlık ilişkisi siyasetin kendisiyse - o zaman iç düşmanların olması kaçınılmazdır.”<sup>30</sup> Bu kaçınılmazlık, siyasal birliğin homojenliğinin bozulmasına ve huzursuzluğa neden olur. Schmitt’e göre “huzuru sağlama mecburiyeti, siyasal bir birlik olan devletin, kritik anlarda, eğer varsa ‘iç düşman’ını kendiliğinden tesbit etmesini gerekli kılar. Yunan cumhuriyetlerindeki kamu hukukunun πόλεμος ilanı, Roma hukukunun ise *hostis* ilanı dediği kurum, bütün devletlerde mevcuttur.”<sup>31</sup> Kamusal düşmana işaret eden *hostis/pόλεμος* ilanı ile bağıntılanan iç düşmanın ilanı, sert veya yumuşak, hukuk yasalarında açıkça belirtilmiş veya tanımların içine saklanmış olarak çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilir. Normal koşullarda siyasal birliğe dâhil olan bir kişi veya grubu düşman ilan etmek, onu hukuk dışı kılmak, yani onu hukukun sağladığı her tür güvenceden mahrum bırakarak, siyasal birliğin dışına itmektir. Bu sivil savaş durumu, bir bakıma “devletin çözülüşünün ilanı”<sup>32</sup> olarak görülür.

Schmitt, düşman ilan etmenin ılımlılaştırılmış biçimleri olarak memurluktan çıkarma, vatandaşlıktan çıkarma gibi örnekleri aktarır.<sup>33</sup> ılımlı düşman ilanında sunulan memurluktan çıkarma örneği toplumun (*Gesellschaft*) bir üyesi olan vatandaşın iç düşman olarak belirlendiğine işaret edebilir. Memurluktan çıkarma ve düşman ilanının ilişkisini inceleyebilmek için ise hukuk yasası örneği üzerinden ilerlenebilir.

### III. MEMURLUKTAN ÇIKARMA

Memurluktan çıkarma örneği üzerinden açıklanacak olan düşman kavramı, hukukun siyasal kavramının kategorileri tarafından belirlendiğine dair görüşe de kapı aralar. Bunun için DMK m. 125/E-a, b, c, e, i ve l sunulabilir. İlgili maddeye göre:

<sup>30</sup> Cristopher McKoy, “Inevitable Enmity, Inevitable Violence: Carl Schmitt on Internal and External Enemies,” *Apsa Annual Meeting Paper*, (2010): 10.

<sup>31</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 76.

<sup>32</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 76.

<sup>33</sup> Bkz. Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 77.

Devlet memurlarına verilecek disiplin cezaları ile her bir disiplin cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır: (...) E - Devlet memurluğundan çıkarma: Bir daha Devlet memurluğuna atanmamak üzere memurluktan çıkarmaktır. Devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır: a) İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak, b) Yasaklanmış her türlü yayını veya siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurumların herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek, c) Siyasi partiye girmek, (...) e) Savaş, olağanüstü hal veya genel afetlere ilişkin konularda amirlerin verdiği görev veya emirleri yapmamak, (...) 1) Siyasi ve ideolojik eylemlerden arananları görev mahallinde gizlemek, (...) l) Terör örgütleriyle eylem birliği içerisinde olmak, bu örgütlere yardım etmek, kamu imkân ve kaynaklarını bu örgütleri desteklemeye yönelik kullanmak ya da kullandırmak, bu örgütlerin propagandasını yapmak.

İlgili maddede görüldüğü üzere devlet memurluğundan çıkarmanın tanımı, çıkarılan kişinin bir daha tekrar devlet memuru olamayacak<sup>34</sup> şekilde çıkarılmasına işaret eder. Bu duruma neden olan fiil ve haller arasında sayılan a, b, c ve i bentlerinde doğrudan siyasi olana atıf yapılmaktadır. Siyasi amaçla gerçekleştirilen eylemlerin sonucu olarak memurluktan çıkarma cezası, düşman kavramı bağlamında okunduğunda ilgili eylemin faili artık öteki ve yabancı konumuna düşmektedir. Kamusal alanın huzur ve çalışma düzenini bozan dolayısıyla siyasi eylemleri ile siyasal birliğin homojenliğini bozan failin tekrar memur olamayacağına dair ılımlı ilan, iç düşmana yönelik bir belirlemenin ilanı olarak görülebilir.

<sup>34</sup> Schmitt'in iç düşman kavramıyla açıklamaya çalışılan ilgili yasa gereğince tekrar memur olunamaması durumu mutlak düşman olarak okunacak olursa bir çelişkiye düşülecektir. Çünkü, siyasal birlik mutlak düşman yerine gerçek bir siyasal düşman tayininde bulunmalıdır. O halde bu çelişkiden kurtulmak için siyasalın etkilediği hukuk yorumundan hareketle yasaların da siyasalın etkisiyle değişebileceği dolayısıyla ilgili yasada belirtilen fiillerin içeriğinin özellikle terör örgütüne dair belirlenimlerin siyasal birliğin belirlenimleri ile değişebileceği olasılığından bahsedilebilir.

İlgili maddenin (e) bendinde savaş, olağanüstü hal veya genel afet olarak sayılan durumların istisna durumlar olarak yorumlanması halinde bu durumlara dair verilen emirlerin gerçekleştirilmemesi siyasal birliğin bütünlüklü yapısında parçalanmaların olduğu yönünde okunabilir. Özellikle savaş kavramı düşman kavramı ile ontolojik bağıntı taşır.<sup>35</sup> Schmitt'e göre, "düşmanlık, ötekinin varoluşsal olumsuzlanması olduğundan, savaş da düşmanlıktan doğar. Savaş, düşmanlığın en uç noktada somutlaşmış halidir."<sup>36</sup> Düşmanlığın en uç noktası olan ve fiziksel öldürme olasılığı ile ötekinin varoluşunu olumsuzlayan savaşın terör örgütlerine karşı gerçekleştirilmesi de olasıdır. İlgili maddenin (i) bendinde belirtilen siyasi ve ideolojik eylemleri nedeniyle arananların gizlenmesi ile (l) bendinde terör örgütleri ile eylem birliği içerisinde olmak ibareleri siyasal birliğin belirlediği ve savaş durumunda olma olasılığı bulunan düşmanların cephesinde yer edinmek anlamına gelecektir. Bu durumla ilgili olarak Schmitt'in şu sözleri iç düşman bağlamında okunabilir:<sup>37</sup>

Dost-düşman ayrımı ortadan kalkarsa, siyasal yaşam da ortadan kalkar. Siyaseten varolan hiçbir halk, bu türden yemin dolu beyanlarla kaderini tayin eden dost-düşman ayrımından kaçınamaz. Eğer halkın bir kısmı artık hiçbir düşman tanımadığını ilan ederse, duruma göre, bu halk kesimi düşman safhına geçmiş ve ona yardım ediyor demektir. Ama bu halde bile dost-düşman ayrımı ortadan kalkmış değildir.<sup>38</sup>

Siyasal kavramını kategorileri olan dost-düşman ayrımının ortadan kalkması ile birlikte siyasal varoluş da ortadan kalkar. İçinde bulunduğu siyasal birliğin belirlediği düşmanı, düşman olarak görmeyen kişi düşmanın tarafına geçmiş olur. İlgili madde uyarınca terör örgütüne yardım eden devlet memuru terör örgütünü düşman olarak görmemek ile birlikte onların tarafına geçmiş olur. Kişinin bu eylemine rağmen dost-düşman ayrımının ortadan kalkmaması, insanın söz konusu ayrımı yapmaya mecbur olduğuna<sup>39</sup> dolayısıyla siyasetin ka-

<sup>35</sup> Esgün, "Carl Schmitt," 483.

<sup>36</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 63.

<sup>37</sup> Bkz. McKoy, "Inevitable Enmity, Inevitable Violence: Carl Schmitt on Internal and External Enemies," 12.

<sup>38</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 82.

<sup>39</sup> Esgün, "Carl Schmitt," 486.

deri<sup>40</sup> olduğuna işaret eder.<sup>41</sup> İşte memurluktan çıkarmaya dair örnek olarak sunulan hukuki yasada failin, siyasi eylemleri ile iç düşman konumuna düştüğü ve siyasal birliğin belirlediği düşmana destek olmakla düşmanın tarafına katıldığı görülmektedir. İç düşman böylece, kişinin kendi siyasi topluluğuna ait olan ancak temelde toplumun düzenini veya birliğini sorgulayan kişidir. Yani iç düşman sadece siyasi topluluğa karşı çıkmakla kalmaz, aynı zamanda varoluşsal bir tehdit oluşturur. Buradan hareketle denilebilir ki, Schmitt için iç düşman sadece hukuki bir hasım değil, devletin doğasını sorgulayan, moda tabirle, devlet için bir beka sorunudur.

## SONUÇ

Schmitt'te dost-düşman ayrımı üzerinden tesis edilmeye çalışılan siyasal birliğin kendi içinde homojen bir yapıya sahip olması beklenir. Ancak homojen bir siyasal birlik beklentisinde dahi dış ilişkide olduğu gibi iç ilişkide de dostluğun ve düşmanlığın gerçekleşme olasılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla, bütünlüklü bir siyasal yapıda da iç düşmanın belirlenme olasılığı mevcuttur. Ancak tekrar altını çizmekte fayda var, Schmitt esas olarak ahlaki, ekonomik ya da hukuki karşılıklardan değil, varoluşsal bir çatışmadan söz etmektedir, çünkü düşman, kendisine karşı ölümcül bir çatışmanın mümkün olduğu kişidir. Anlaşılmaktadır ki, Schmitt iç düşman kavramsallaştırmasıyla Nazi döneminde siyasi muhaliflere yönelik baskıcı önlemlerin meşrulaştırılmasına hizmet etmiştir. Bu aynı zamanda Schmitt'in neden devletin liberal tarafsızlığına karşı çıktığını da açıklamaktadır. Yani, (iç)

<sup>40</sup> Schmitt, *Siyasal Kavramı*, 108.

<sup>41</sup> Kişinin dost-düşman ayrımı yapmamış olma olasılığına rağmen temas halinde olduğu terör örgütünün, kendi mensubu olmayanları düşman olarak görme olasılığı mevcuttur. FETÖ/PDY Silahlı Terör Örgütü'nün kendi mensubu olmayanları düşman olarak gördüğü ve ilgili terör örgütüne iltisak ve irtibatın olması nedeniyle meslekten çıkarmanın konu edildiği Danıştay 5. Daire Başkanlığı'nın 23/10/2024 Tarihli E.2024/11183 ve K.2024/16198 sayılı içtihat metni çalışmamızda incelenen memurluktan çıkarmaya ilişkin yasadaki farklı hukuki gerekçeler ile temellendirilmiş olsa dahi konumuz için somut bir örnek teşkil edebilir. İlgili karar için bkz. <https://karararama.danistay.gov.tr/getDokuman?id=1132802400&arananKelime=dusman> (Erişim Tarihi: 15/11/2025). Örnek olarak ayrıca Danıştay 5. Daire Başkanlığı'nın 06/03/2025 Tarihli E.2024/1558 ve K.2025/2952 sayılı içtihat metni için bkz. <https://karararama.danistay.gov.tr/getDokuman?id=1163135300&arananKelime=dusman> (Erişim Tarihi: 15/11/2025).

düşman kavramı ideolojik araçsallaştırmaya açıktır; siyasi rakibini iç düşman ilan eden herkes baskıyı meşrulaştırabilir. Ancak Türkiye gibi yarım asırdır terörizm ile mücadele eden ve nerdeyse her on yılda bir darbe veya darbe teşebbüsüyle karşı karşıya kalan ülkeler için ‘iç düşman’ kavramı ciddiye alınmak zorundadır.

Sorun, günümüz siyaset kuramlarının da en tartışmalı konularından birisidir. Pratikte ise iç düşman kavramı bilhassa terörizmin, ayrılıkçılığın veya yıkıcı hareketlerin etkin olduğu toplumlarda aktüallitesini sürdürmekte, devletlerin yasallık ve acil durum önlemleri alma sürecinde hukuki düzenlemelere zemin teşkil etmektedir. Schmitt’in dost-düşman, istisna durumu, olağanüstü hal ve egemen hakkındaki görüşleri üzerinden ülkemizde son on yılda yaşanan darbe girişimi ve terör olayları çok yönlü olarak değerlendirilebilir. Ancak biz burada konuyu ‘memurluktan çıkarma’ ile sınırlandırdık. Schmitt’in, düşman ilan etmenin ılımlılaştırılmış biçimi olarak memurluktan çıkarma örneği toplumun bir üyesi olan vatandaşın iç düşman olarak nitelendirilmesi demektir. Kamu düzeni açısından içerideki düşman dış düşmandan çok daha tehlikeli olarak algılanır. Zira o devletin içinde yaşar, bütün sivil haklardan faydalanır, hatta devletle içeriden savaşmak için hukukun üstünlüğü araçlarını kullanır ancak açıkça tanınmaz, kendini gizler, yasal olarak korunur. Kurumları içten çökerterek devletin parçalanması veya iktidarın devrilmesi için çaba gösterir.

Memurluktan çıkarma bağlamında düşman kavramının açıklanması için DMK m. 125/E-a, b, c, e, i ve l bentlerine değinerek ayrıca hukukun siyasal kavramının kategorilerinden etkilendiği de iddia edilebilir. İlgili maddenin a, b, c ve i bentlerinde siyasi olana doğrudan atıf verilmektedir. Buna göre, siyasi amaçla eylemini gerçekleştiren memur, eylemin faili olarak öteki ve yabancı konumuna düşer. Kamusal alanın huzurunu dolayısıyla siyasal birliğin homojenliğini bozan failin tekrar memur olmamak üzere memurluktan çıkarılması ılımlı iç düşman ilanı olarak görülebilir. İlgili maddenin e bendinde sayılan savaş, olağanüstü hal veya genel afet gibi istisna durumlarında emirlere uyulmaması siyasal birliğin bütünlüklü yapısını parçalamaktadır. Bununla birlikte i ve l bentlerinde siyasal birliğin belirlediği ve savaş durumunda olma olasılığı bulunan düşmanlar ile eylem birliği içinde olmak, söz konusu düşmanlara yardım etmek düşmanın tarafına geçmek anlamına gelmektedir. Fail, terör örgütünü düşman olarak gör-

mese dahi terör örgütüne yardım etmekle siyasal birliğin öteki olarak konumlandığı düşmanın tarafına geçmektedir. İşte siyasalın öncelendiği bir hukuk yorumunda dost-düşman ayrımı yapmayan kişinin eylemleri, örnek olarak memurun eylemleri siyasal kavramının kategorileri tarafından belirlenerek bir daha memur olarak atanamamak üzere memurluktan çıkarılmasına ve iç düşman konumuna düşmesine neden olur. Böylece siyasal kavramının kategorilerinin hukuku da belirlediği bir yorum ileri sürülebilir.

## Kaynakça

### Kitaplar

- Bezci Bünyamin. *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi: Modern Devletin Müdafası*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006.
- Ingram David Bruce, *Hukuk Felsefesi*, çev. Ezgi Su Dağabak. Ankara: Fol Yayınları, 2020.
- Kaes Anton, Martin Jay ve Edward Dimendberg, ed. *The Weimar Republic Sourcebook*. London: University of California Press, 1995.
- Kardeş M. Ertan. *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Loughlin Martin. *Politik Hukukbilim: Bodin'den Modern Sonrasına*. çev. Kıvılcım Turanlı. Ankara: Fol Yayınları, 2022.
- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Schmitt Carl. *Hukuki Düşüncenin Üç Türü*. çev. Toros Güneş Esgün. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.
- Schmitt Carl. *Kara ve Deniz*. çev. Gültekin Yıldız. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020.
- Schmitt Carl. *Partizan: Siyasal Kavramı Üzerine Bir Ara Söz*. çev. Sibel Bekiroğlu. Ankara: Nika Yayınevi, 2019.
- Schmitt Carl. *Political Theology II: The Myth of the Closure of Any Political Theology*. çev. Michael Hoelzl ve Graham Ward. Cambridge: Polity Press, 2008.
- Schmitt Carl. *Siyasal Kavramı*. çev. Ece Göztepe. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2021.
- Schmitt Carl. *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*. çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2024.
- Slomp Gabriella. *Carl Schmitt and the Politics of Hostility, Violence and Terror*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

## Makaleler

- Çelebi Aykut. "Sunuş: 'Siyaset Kaderimizdir': Carl Schmitt ve 'Siyasal Kavramı.'" *Siyasal Kavramı* içinde, 9-19. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2021.
- Esgün Toros Güneş. "Carl Schmitt." *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Žižek'e* içinde, ed. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç, 473-488. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021.
- Esgün Toros Güneş. "Sunuş: Kararcılıktan Somut Düzen Kuramına Carl Schmitt ve Hukuki Düşüncenin Üç Türü." *Hukuki Düşüncenin Üç Türü* içinde, 13-30. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.
- Güran Enes. "Carl Schmitt: Olağanüstü Halde Hukuk." *Felsefe Arkivi*, (46) (2017): 21-40.
- Kujawski Jan. "Enemy and War in Carl Schmitt's Political Theory." *Zoon Politikon*, (11) (2020): 29-41.
- McKoy Cristopher. "Inevitable Enmity, Inevitable Violence: Carl Schmitt on Internal and External Enemies," *Apsa Annual Meeting Paper*, (2010):1-42.

## Mahkeme Kararları

- Danıştay 5. Daire Başkanlığı. 23/10/2024 Tarih ve E.2024/11183 ve K.2024/16198 Sayılı İçtihat Metni. <https://karararama.danistay.gov.tr/getDokuman?id=1132802400&arananKelime=dusman> (Erişim Tarihi: 15/11/2025).
- Danıştay 5. Daire Başkanlığı. 06/03/2025 Tarih ve E.2024/1558 ve K.2025/2952 Sayılı İçtihat Metni. <https://karararama.danistay.gov.tr/getDokuman?id=1163135300&arananKelime=dusman> (Erişim Tarihi: 15/11/2025).

